

Павло ОВЧАРЕНКО,

orcid.org/0009-0008-4548-1406

аспірант кафедри всесвітньої історії

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) histexplorer@gmail.com

УНІЙНА КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ЗА ЄПІСКОПА АФАНАСІЯ ШЕПТИЦЬКОГО (1715–1746)

Статтю присвячено періоду урядування Афанасія (Атанасія) Шептицького (пол. «Atanazy Szeptycki», церк.-слов. «Аѳанасій Шептицькій») – унійного єпископа Львівського (1715–1746) і унійного київського митрополита (1729–1746) та процесам унійної конфесіоналізації (утвердження специфічно унійної ідентичності із одночасним відмежуванням від православ'я і певною мірою – від римо-католицизму) у Львівській єпархії у згаданий період. Дослідження цієї теми дозволить глибше зрозуміти методи, засоби, перебіг та особливості трансформації конфесійної ідентичності східнохристиянської спільноти Львівської єпархії та підконтрольної Речі Посполитої частини Київської митрополії з православної на унійну протягом першої половини XVIII ст. Метод аналізу дав можливість виявити способи, засоби і компоненти трансформації конфесійної ідентичності. За допомогою методу синтезу зроблено спробу з'єднати окремі факти конфесіоналізаційної діяльності Афанасія Шептицького у цілісну схему. Хронологічний метод забезпечив розгляд явищ, рухів і змін поетапно протягом часу. Діахронний метод дав можливість простежити чітку періодизацію та зміни, що відбувалися на різних етапах. Історико-порівняльний метод допоміг провести аналогії та встановити подібності і відмінності діяльності Афанасія Шептицького від його попередників (Йосифа Шумлянського і Варлаама Шептицького) та наступників (Онуфрія Шумлянського, Лева Шептицького), а також до і після здобуття митрополитства. Наукова новизна дослідження полягає у спробі реконструкції процесу творення, утвердження та закріплення унійної ідентичності протягом першої половини XVIII ст. як східнохристиянського варіанту католицької віри з акцентом саме на католицькій складовій і різко протиставленої православ'ю, – а також ролі єпископа і митрополита Афанасія Шептицького у цьому процесі; відобразити політику ієрарха щодо останніх православних осередків на теренах єпархії та стосовно криптоправославних настроїв у формально уніатському середовищі; стосовно міжобрядових відносин в католицьких церквах двох обрядів.

Ключові слова: Афанасій (Атанасій) Шептицький, (церковна) унія, Львівська єпархія, Річ Посполита, конфесіоналізація, православ'я, латинізація.

Pavlo OVCHARENKO,

orcid.org/0009-0008-4548-1406

Postgraduate student at the Department of World History

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) histexplorer@gmail.com

UNIATE CONFESSIOALIZATION OF THE LVIV EPARCHY UNDER BISHOP ATHANASIUS SHEPTYTSKY (1715–1746)

The article deals with the period of rule of Athanasius Sheptytskyi (pol. “Atanazy Szeptycki”, Church Slavonic “Аѳанасій Шептицькій”), the Uniate Bishop of Lviv (1715–1746) and the Uniate Metropolitan of Kyiv (1729–1746), and the processes of the Uniate confessionalization (the affirmation of a specifically Uniat identity with a simultaneous separation from the Eastern Orthodoxy and, to a certain extent, from the Roman Catholicism) in the Lviv eparchy during the aforementioned period. Researching this topic will provide a deeper understanding of the methods, instruments, course and peculiarities of the transformation of the confessional identity of the Eastern Christian community of the Lviv eparchy and the part of the Kyivan metropolity under rule of the Polish-Lithuanian Commonwealth from Eastern Orthodox into Uniate during the first half of the XVIII cent. The method of analysis gave a possibility to display the modes/manners, tools and components of the transformation of the confessional identity.

There was made an attempt to join the separate facts of the confessionalisation activities by Athanasius Sheptytskyi into entire scheme with the help of a method of synthesis. The chronological method provided the examination of phenomena, movements and changes step-by-step over a period of time. The diachronic method gave an ability to trace back to the distinct periodization and changes, which took place at different stages. The historical-comparative method helped to draw analogies and to establish the similarities and differences of the activities of Athanasius Sheptytskyi from his predecessors (Joseph Shumlianskyi, Barlaam Sheptytskyi) and successors (Onufry Shumlianskyi, Leon Sheptytskyi), and also before and after taking up a post of a metropolitan. The scientific novelty of this study consists in an attempt

of the reconstruction of the process of creation, strengthening and sealing a Uniate identity during the first half of the XVIIIth cent. as the Eastern Christian variant of the Catholic faith with putting an accent just on the Catholic component, sharply opposed to the Eastern Orthodoxy, – and of the role of the bishop and metropolitan Athanasius Sheptytskyi in this process as well; to reflect the policy of the hierarch concerning the last Eastern Orthodox centers in the area of eparchy and in reference to the crypto-orthodox sentiments in formally Uniate surroundings; concerning interritual relations in the Catholic Churches of the both rites.

Key words: Athanasius Sheptytskyi (Atanazy Szeptycki), Church Union, eparchy of Lviv, Polish-Lithuanian Commonwealth, confessionalisation, Eastern Orthodoxy, latinization.

Постановка проблеми. Назламі XVII–XVIII ст. єпископи Львівської єпархії відіграли вагомий (а на деяких етапах – навіть і провідний) роль у процесі унійної конфесіоналізації (утвердження специфічно унійної ідентичності із одночасним відмежуванням від православ'я і певною мірою – від римо-католицизму) і становленні руської*¹ католицької церкви східного обряду, – відомої пізніше під назвою «греко-католицької», – у Львівській єпархії зокрема і Речі Посполитій в цілому.

Формальний перехід Львівської єпархії до унії відбувся у 1700 р. за єпископства Йосифа Шумлянського (львівський єпископ у 1667–1708 рр.: 1667–1699 рр. як формально православний [попри два таємні складання унійного віровизнання – у 1677 і 1681 рр.], 1700–1708 рр. – як унійний), – однак де-факто конфесійної трансформації виявився неодномоментним і неоднозначним: крім того, що безпосереднє впровадження унії у Львівській єпархії Йосифом Шумлянським розтягнулось з 1700-го по 1702-й рр., – ряд православних інституцій долучився до унії пізніше (зокрема, 1707 р. – Пачиківський монастир, 1708 р. – Львівське Успенське Ставропігійське братство).

Цей процес продовжився за владництва Варлаама Шептицького (1710–1715) та племінника останнього – Афанасія (Атанасія) Шептицького – львівського єпископа (1715–1746), який з 1729 р. до смерті у 1746 р. також був унійним митрополитом Київським. Афанасій Шептицький, діяльність якого за розмахом, масштабами і енергією нагадує бурхливу діяльність Йосифа Шумлянського (який, можливо, якоюсь мірою міг стати взірцем для майбутнього єпископа) і контрастує з відносно «тихим» урядуванням його дядька-попередника, – схоже, був більш ревним уніатом, ніж його попередники, – а його заходи були направлені не тільки і не стільки на формальне прийняття унії у Львівській єпархії, – а на досягнення реального і всеохоп-

ного контролю церковної організації на всіх рівнях, на впровадження суто католицьких елементів в життя місцевої східнохристиянської спільноти, на повне підпорядкування доктрин, норм, приписів, практик церкви «Ritus Græci» («грецького обряду») доктринам католицької церкви; також – на усунення елементів, незгідних з католицьким вченням та закриття або перепідпорядкування останніх православних осередків в єпархії.

Аналіз досліджень. В різний час ряд питань, що стосуються даної теми, – знаходили відображення у дослідженнях різних авторів, – хоча тема унійної конфесіоналізації за Афанасія Шептицького ще чекає свого повноцінного і всеохопного дослідження. Із сучасних авторів в першу чергу слід згадати праці Ігора Скочиляса: монографію «Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус» (Львів, 2010), збірник документів із авторським вступним нарисом Ігора Скочиляса – «Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть» (Львів, 2006) та інші; також – книгу Василя Говгери «Організаційна структура Львівської єпархії (1700–1772)» (Львів, 2014). Свого часу галицький історик Денис Зубрицький у праці «Хроніка Ставропігійського братства» торкався питань взаємовідносин Львівського Ставропігійського Успенського братства і єпископа Афанасія Шептицького, – головним чином, через призму багаторічного конфлікту єпископа із Ставропігією. Також одним із найвагоміших сучасних досліджень є колективна праця (для І. Я. Скочиляса – посмертна) «Замойський провінційний собор Руської Унійної Церкви 1720 р. Т. 2. Кн. 2: Документи та дослідження; Кн. 3: Наукові студії» (Львів, 2025).

Мета статті. Дослідити процес унійної конфесіоналізації на теренах «великої Львівської єпархії» протягом 1715–1746 рр. як явище в цілому та у його конкретних виявах. Також – розглянути конкретні методи трансформації конфесійної ідентичності церковної спільноти в регіоні. Відобразити роль владики Афанасія Шептицького у цьому процесі. Позначити можливі напрями подальших історичних досліджень, прямо чи опосередковано пов'язаних з даною темою.

¹ *Тут і далі слово «*руський*» (пол. «*Ruski*», лат. «*Ruthenicalis*», англ. «*Ruthenian*») вживається на позначення 1) історичної назви домодерної української нації, що зберігалась у Галичині по початок XX ст., 2) такий, що стосується «Восводства Руського» (пол. «*Województwo ruskie*», лат. «*Palatinatus Russiae*») – адміністративно-територіальної одиниці Речі Посполитої.

Виклад основного матеріалу. Час урядування Афанасія (Атанасія) Шептицького (пол. *Atanazy Szeptycki*) – унійного єпископа Львівського (1715–1746) і одночасно унійного митрополита Київського у 1729–1746 рр. (унійні митрополити Київські претендували на контроль усієї Київської митрополії в межах Речі Посполитої, – проте «київськими» були лише номінально: м. Київ перебував на той час у політичній системі Російської імперії) – став періодом інституційного оформлення і зміцнення структури річпосполитської унійної церкви, – причому не лише у новоприєднаних Перемишльській (1691 р.), Львівській (1700 р.), Луцькій (1702 р.), – але й в загальноцерковному і загальнодержавному вимірі.

Важливе значення мала розлога і доволі своєрідна географія Львівського владичтва 2-ї пол. XVII–XVIII ст.: охоплюючи територію всієї нинішньої Івано-Франківської і більшої частини Львівської областей, – не включала ряд населених пунктів і територій сучасної Львівської області: Угнів, Сокаль, Потилич, Белз, Буськ – належали до Холмської, – а Стрий, Дрогобич і Самбір – до Перемишльської єпархії (Перемишльська та Холмська землі, як і Львівська, – входили до складу Руського воєводства Корони Польської, – проте маючи окреме єпископство); Олесько – до Луцької єпархії.

Разом з тим, до Львівської єпархії (особливо в «унійному» XVIII ст.) належали і землі поза межами Руського воєводства: Західне Поділля з м. Кам'янець-Подільський (за винятком періоду 1672–1699 рр.); також за Афанасія Шептицького до Львівської єпархії також належав Барський крилос-офіціалат на Східному Поділлі, – втрачений єпархією між 1746 і 1748 рр. за адміністрування владичтвом перемишльським єпископом Онуфрієм Шумлянським на користь унійної Київської митрополії.

Афанасій Шептицький успадкував Львівську єпархію уже 15 років формально доєднаною до унії, – однак станом на цей час в єпархії існував ряд осередків, – або прямо православних (Манявський Скит та його «філії», – в м. Коломия та с. Товмачик (по 1732 р.), в м. Тисмениця (1732–1744-?) включаючи жіночий аналог Скиту, який діяв між 18.07.1723 і 23.03.1753 (Целевич, 1887: 83)), – або таких, які можна інтерпретувати як православні, але яким деякі дослідники (напр., Ігор Скович) закидали деяку унійно-православну «амбівалентність» (свого роду «подвійну лояльність» або «подвійну ідентичність») – напр., жіночий Словітський монастир і чоловічі Крехівський та Угорницький монастирі, – які, як вважається, долучилися до унії відповідно у 1718, 1721 та 1724 рр.

Також в цей час навіть серед формальних ново-навернених уніатів засвідчено наявність сильних проправославних настроїв (справа Данила Скавронкевича 1717 р. (Скович, 2010: 302–303), свідчення Василя Григоровича-Барського за 1723 р. (Скович, 2010: 298)). Львівське Ставропігійське Успенське братство, що прийняло унію у 1708 р. за умови безпосереднього підпорядкування Папі Римському та непідлеглості владі львівських унійних єпископів, – схоже, демонструвало «тихий саботаж» ініціативам з перетворення його в не номінально, а РЕАЛЬНО католицьку структуру.

Ще в дозамойський період владичтва Афанасія Шептицького урядом Речі Посполитої та католицькими колами ініційовано ряд законодавчих норм та заходів, спрямованих на посилення католицької релігії та послаблення православних впливів. Показовим у цьому плані є 1717-й рік, – коли було ухвалено постанови «Німого сейму» проти «дисидентів» (ця назва початково стосувалася протестантів, – але польські еліти свідомо поширили цю назву і на православних), яким заборонялося публічне здійснення богослужінь, проповідь, приймання та утримання проповідників (за окремим винятком для іноземних дипломатів та купців – за умови закритих непублічних богослужінь), а також ремонт старих і будівництво нових культових приміщень. Деяке уявлення про хід думок польських еліт дає також неофіційний текст невідомого автора «Про знесення руського обряду» (1717 р.) (Зубрицький, 2011: 234–240).

Афанасій Шептицький виступив одним з ініціаторів і організаторів відомого Замойського собору 1720 р. (Скович, 2010: 386–389; Замойський провінц. Собор, 2025: 33–34), – хоча безпосереднім організатором і натхненником собору став тодішній унійний київський митрополит Лев Кишка. Собор (планувався як Львівський, – але через епідемію холери перенесений до м. Замостя [нині м. Замосьць в Польщі]) кодифікував віровчення унійної церкви, постулювавши відданість католицьким догматам із збереженням східного обряду, – але різко протиставляючись православ'ю, – а також окреслював церковну структуру та сформулював програму дій. Однак якщо раніше акцентувалося на визнанні зверхності Папи Римського при збереженні обряду (з можливим позиціонуванням як «формальна зміна підпорядкування без [суттєвої] зміни віри»), – то тепер йшлося про вилучення «схизматичних» (тобто суто православних) елементів (напр., заборона вшановувати і навіть згадувати взагалі православного святого Григорія Паламу) і узгодження віровчення, практик книг і т. ін. із католицьким віровченням.

Собор сформулював функції і обов'язки посади офіціалів (наближена до єпископа посадова особа в унійній ієрархії, – єпископський емісар в різних справах [зокрема, як візитатор], дорадник і заступник єпископа з адміністративних питань), програму т.зв. «генеральних візитацій» – свого роду єпископських ревізій підвладних єпархій і парафій, – із функціями: **звітно-довідковою** (реальний стан справ на низовому рівні), **оціночно-прогностичною** (потенціал і можливості єпархії, деканатів, парафій та ін.), а також **реального контролю на місцях** (включно з організацією покарань для «неслухняних»), і як **спосіб донесення волі єпископа і церковної верхівки – на низовий рівень**. «Генеральні візитації» де-факто стали засобом конфесійної уніфікації, а «дисциплінування» локальних східнохристиянських спільнот – засобом творення і утвердження КАТОЛИЦЬКОЇ конфесійної свідомості – навіть там, де сповідники східного обряду самі по собі воліли би зберігати ідентичність православну, а не унійну.

Генеральні візитації у Львівській єпархії, ініційовані Афанасієм Шептицьким, відбудуться у 1726–1727, 1730–1733, 1738–1744 рр. (Скочиляс, 2010: 619).

Значення Замоїського собору виходить далеко за межі суто Львівської єпархії. Постанови собору було направлено до Риму, де у 1724 р. їх було схвалено папою Бенедиктом XIII (Documenta Pontificum Romanorum, 1954: 49–50), а 1725 р., після оголошення у Київській унійній митрополії, стали обов'язковими.

Із Львівським Ставропігійським Успенським братством (прийняло унію у 1708 р.) владики вступив у конфлікт, що тягнувся з 1722 р. практично до кінця його пожиттєвого владичтва (1746 р.) і закінчився перемогою братства, – але дорого обійшовся обом сторонам (довгі і дорогі судові процеси, коштовні хабарі королям і посадовцям, поїздки до Варшави і Дрездена тощо). В рамках цієї боротьби Шептицький заснував в Уневі єпископську друкарню, що діяла у 1732–1733 рр.. Львівське братство, як монополіст на «руське» книгодрукування, сприйняло це як зазіхання на свої права і в подальшому домоглося припинення діяльності унівської друкарні (Зубрицький: 253–263).

Забороняв вживання «старих і друкованих не нами» (тобто православних) церковних книг (розпорядження 1738 (Скочиляс, 2010: 311) та 1743 рр. (Скочиляс, 2010: 313)).

Забороняв приймати мандрівних ченців (розпорядження 1731 р. (Собори Львів. єпархії, 2006: 288) та 1733 р. (Собори Львів. єпархії,

2006: 291; Скочиляс, 2010: 311)), служіння рукоположених іншими єпископами (зокрема, православною) священників та ієромонахів (розпорядження 1736 р. (Скочиляс, 2010: 311)).

Афанасій Шептицький активно впроваджував католицькі нововведення у практику унійної церкви («юбілейний рік» 1722 р. в рамках практики т.зв. «відпустів» [індульгенцій], католицький фасон одягу, а також коротке волосся і голення для духовенства та ін.) (Скочиляс, 2010: 306–308).

Своєрідною рефлексією як на католицькі нововведення у богослужінні, так і на особу самого Афанасія Шептицького, – є римована сатира польською мовою, датована А. Генсьорським десь бл. 1739–1740 р. Духовенство тут постає у вигляді персонажів античної міфології («генії», «музи», «сатири», «фавни»), а Шептицький – в образі «Мельпомени»: натяк чи то на лицедійство архієрея, чи то на його «караючу десницю» (антична традиція зображає Мельпомену – музу трагедії – з трагічною маскою в одній руці та мечем або палицею в іншій, – як символ невідворотності покарання для порушника волі богів). Об'єктами пародії тут стають богослужбові нововведення – «*Kadzenie more latino*»:

(«...Potym kropidłem wszystkim oczy zapryskala,
By znać nikt nieobaczył, co tam czynić miała...»,
«...Przy tym wielkie dziwaki ona tam robiła,
Śpiewała, y szeptała, w Jarmulce kadziła,
Ale cos bardzo dziwnie, po bokach po szrodku
U gury y u dołu a wszystko naprzodku...») та ін. (Генсьорський, 1937: 39–43.)

Відображені тут і непримиренність архієрея до своїх опонентів:

«Wszyscy bowiem wiedzieli o tym doskonale
Ze w sercu Melpomeny Nabożeństwa cale
W ten czas niebyło, kiedy offiarę czyniła,
Bo nad nieprzyjacieli o zemstę prosiła».

Сам же Шептицький зображається по духу скоріше світською, аніж духовною, особою:

«Więc mówiły, o Muzo jak śmieszna postura
Twoja iest! Lepiej tobie przystoi bandura,
Nizli te Caduceum, Tryzęb Neptunowy,
Lepiej sieledec kozacki, niż rogi [Митра. – П. О.]
do głowy.» (Генсьорський, 1937: 40)

Також в період урядування Афанасія Шептицького (і за його безпосередньої участі) було здійснено ряд заходів із реформування чернечого життя.

Подібно до свого попередника Варлаама Шептицького (але на відміну від своїх наступників)

Афанасій Шептицький посилював позиції ченців-василіан (на противагу крилошанам із числа білого духовенства), ставлячи їх на провідні церковні і церковно-адміністративні посади (зокрема, на посади офіціалів з 1723–1724 рр. (Скочиляс, 2010: 601)).

За участі митрополита Афанасія Шептицького та за підтримки керівництва католицької церкви – монастирі Львівської єпархії об'єднано спочатку у Святопокровську («Польську») конгрегацію ЧСВВ (26.08.1739, на Львівській капітулі), – а після об'єднання із Святотроїцькою («Литовською») конгрегацією в єдиний «Руський Чин святого Василя Великого» (1743 р., на Дубенській капітулі) із наданням колишнім конгрегаціям статусу «провінцій» (Стоцький, 2010: 17; Зубрицький, 2011: 263).

Відбулося укрупнення василіанських монастирів та їх перепідпорядкування. Одним із суттєвих кроків реформування монастирського життя стала ліквідація поширених на Галичині дрібних малокомплектних монастирів, – що також певною мірою слугувало посиленню католицько-унійних позицій та послабленню православних впливів.

За Денисом Зубрицьким, *«Досі на Русі* були численні василіанські монастирі, в яких було по три чи чотири ченці. Вони, утримуючись своїми мізерними прибутками чи працею рук, провадили зразкове і побожне життя. Всі вони були старими, – за винятком тих молодих, які здобули в Римі належну освіту коштом Апостольської столиці, а також тих, які прибули після унії з Литви і єпархій, раніше об'єднаних з Римом. У душі ченці були противниками унії, – хоча саме вона, послабивши суворі правила св. Василя, – дозволила провадити їм вільніше і вигідніше життя. Отож ці розпорошені про краю ченці, заражені в серці духом схизми, поширювали цей дух і серед поспільства, – а нагляд над ними й за їхньою наукою було важко здійснювати. Запобігаючи цьому, й бажаючи підпорядкувати їх впливу певних керівників, – папа Бенедикт XIV розпорядився і видав буллу [Насправді бреве. – П. О.] митрополитові про ліквідацію усіх тих монастирів, в яких не було десяти або принаймні восьми ченців.»* (Зубрицький, 2011: 263).

Йдеться про бреве від 11.05.1744 р. *«Inter plures iucunditatis fructus»* (або просто *«Inter plures»*) папи Бенедикта XIV, – яке стало обґрунтуванням скорочення дрібних номінально унійних монастирів і укрупнення решти.

Афанасій Шептицький також вживав засобів для припинення православних впливів та «упокорення» православних монастирів: Крехівського

у 1721 р. (ЦДІА України у Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2039, арк. 2, зв.), Угорницького у 1724 р.; спроба (судячи з усього, невдала) перепідпорядкувати собі Манявський Скит у 1731 р. (Скочиляс, 2010: 293). Причому цікаво, що єпископську комісію до Крехівського монастиря, покликану вияснити, – «для іакової причини, тиїж ѿцве креховскій за С[віа]тѣйш[аго] папу римского іако за наивишшу Ц[ε]ркве С[віа]тої главу, такожде и за Преосвященного мѣтрополита н[а]шого, а подобно и за нас, властивого пастира своего, Г[оспо]да Б[о]га при набоженствѣ не просіать, але не вѣдати іаковихъ патриарховъ, и мѣтрополиту Стефана въ усилишаніе все завше споминають» (ЦДІА України у Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2039, арк. 2, зв.) очолювали архімандрити Парфеній Ломиковський і Діонісій Синкевич (Скочиляс, 2010: 289) – «стара гвардія» з «пулу» «людей Йосифа Шумлянського». Також виникає питання: чи користувалися вони при проведенні таких заходів допомогою якогось «силового крила», і якщо – «так», – то хто це міг бути і яким чином споряджений?.. Але поки що чіткої відповіді на це немає...

У 1740 р. листом від 23 січня з с. Перегінсько митрополит Шептицький видав розпорядження із заборонаю мирянам («під карою отців своїх») і духовенства («під карою заборони здійснення тайни священства») відвідувати Скит «для відпусту», сповідатися, причащатися, брати участь у таїнствах і богослужіннях – «для духовних у забороні, а для світських під прокляттям», – та із зобов'язанням парохів чітко фіксувати – хто де сповідається, – та встановити жорсткий контроль над сповіддю парафіян та їх участі у церковних таїнствах (Великий Скит, 2017: 406–407).

Стосовно відносин між двома католицькими церквами – латинського і східного обрядів, – то ситуація складалась досить неоднозначно. З одного боку, після укладення «нової унії» Львівської єпархії 1700 р., – уніати і унійна церква отримали розширення своїх прав із начебто «зрівнянням у правах» із римо-католиками. З іншого – римо-католицькі кола (особливо у середовищі католицьких духовних і світських еліт Речі Посполитої) намагались не допустити РЕАЛЬНОГО зрівняння прав і статусу уніатів та унійної церкви із церквою латинського обряду.

Також після унії 1700 р. заново актуалізувалася проблема переходу частини віруючих із східного на латинський обряд (передовсім стосовно шляхти і міщан). Попри неодноразові заборони і обмеження з боку римських пап, а також заходи руських унійних єпископів (і в т.ч., Афанасія Шептицького), – ці процеси продовжувалися і надалі.

Так само як і не знайшла остаточного вирішення проблема участі adeptів одного обряду у богослужіннях та таїнствах іншого. Причому це стосувалось і випадків звертаннями латинників до унійних священників (особливо у віддалених місцевостях), – в т.ч., і для укладення шлюбів.

Політика римських пап із згаданого питання також була суперечливою: так, напр., декрет *«Etsi pastoralis»* (від 26.05.1742) папи Бенедикта XIV, що початково стосувався суто італійських албанців-католиків грецького обряду, – проголошував: *«Латинський обряд, через його вищість як обряд Святої Римської Церкви, яка є матір'ю і вчителькою усіх церков, – є, отже, пануючим над грецьким обрядом»* (Nuculac, 1990: 73)

До починань митрополита Афанасія Шептицького належать також і демонтаж старого (1743 р.) та початок будівництва нового (1744–1746) собору св. Юра, – який, однак, не було добудовано за його життя (Говгера, 2014: 95).

Висновки. Період урядування Афанасія (Атанасія) Шептицького у Львівській єпархії (1715–1746), а тим більше – в статусі унійного митрополита Київського (1729–1746), – став однією з важливих віх у утвердженні унійної ідентичності на теренах єпархії та у східнохристиянській спільноті Речі Посполитої загалом. Афанасія Шептицького певною мірою можна вважати спадкоємцем і наступником політики своїх попередників – львівських єпископів Йосифа Шумлянського (1667–1699 як формально православний – при двох таємних складаннях унійного віровизнання у 1677 і 1681 рр.; 1700–1708 – як офіційно долучений до унії) та свого дядька Варлаама Шептицького (1710–1715).

Афанасій Шептицький зарекомендував себе в якості непересічного церковного діяча та ідейного прихильника католицизму східного обряду, що намагався добитися повного контролю над

церковним життям Львівській єпархії, а з 1729 р. – всієї підвладної Речі Посполитій частини Київської митрополії, – розглядаючи себе як єдиного законного її предстоятеля (безвідносно до віровизнання, симпатій і самоідентифікації на місцях – унійного чи православного), – а також домогтися від місцевої східнохристиянської спільноти не просто формального визнання католицької юрисдикції і підпорядкування Папі Римському, – але досягти ПОВНОЇ І ЦІЛКОВИТОЇ узгодженості вчення, практик, світогляду, зовнішнього вигляду духовенства і т. ін. на цих теренах – із ВЛАСНЕ КАТОЛИЦЬКИМИ (з деякими поправками на східний обряд). Владика активно утверджував католицько-уніатську ідентичність, активно борючись із православними впливами і православними осередками, – навіть попри глухий пасивний спротив частини віруючих, що формально належала до новонавернених уніатів. Творенню і вкоріненню нової ідентичності сприяли і рішення Замойського синоду 1720 р. та їх втілення в життя, – а також впровадження запозичень з католицької церкви, інституту офіціалів, практики генеральних візитацій, реструктуризація монастирів, корекція книг згідно католицької доктрини і усунення книг православного друку.

Перспективи подальших досліджень. Ряд сформульованих у статті тез і сюжетів може слугувати напрямками подальших досліджень: наприклад, – ««пул» «людей Йосифа Шумлянського» та його роль у впровадженні та зміцненні церковної унії»; «польська аристократія, її представники, роди, угруповання, альянси, володіння, політика і дії в контексті «нової унії»»; «криптоправославні тенденції серед формально новонавернених уніатів Львівської єпархії у XVIII ст.»; «останні православні осередки Львівської єпархії XVIII ст.» ; «Манявський Скит та його «філії»» тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Целевич Ю. Історія Скиту Манявського вдов'є його основи аж до замкнення (1611–1785). Львів: 3 друкарні Товариства імені Шевченка, 1887. 136+CXIX с.
2. Скович І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010. xxiv + 832 с.
3. Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства. Львів : Априорі, 2011. 404+4 с.
4. Замойський провінційний собор Руської Унійної Церкви 1720 р. Т. 2. Кн. 2: Документи та дослідження; Кн. 3: Наукові студії. Львів: Видавництво УКУ, 2025. 856 с.
5. Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia / Ed. A. G. Welykyj. Romae: PP. Basiliani, 1954. Vol. 2 (1700–1953). XII+680 р.
6. Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2006. сх + 464 с.
7. Генсіорський А. Сатира на митрополита Афанасія Шептицького. Юбилейный сборник в память 350-лѣтія Львовскаго Ставропігіона. Львовъ: 1937. Ч. 2. С. 38–44.
8. Стоцький Я. Чин св. Василя Великого: від Берестейської унії до Добромильської реформи. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. Вип. XXIX. Сс. 15–19.
9. ЦДІА України у Львові. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2039 (Акт обстеження Крехівського монастиря Афанасієм Шептицьким 1721 р.)

10. Великий Скит у Карпатах. Т. 3.: Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2017. 576 с.
11. Huculak L. D. The Divine Liturgy of St. John Chrysostom in the Kievan Metropolitan province during the period of union with Rome, (1596-1839). Rome, 1990. 420 p.
12. Говгера В., о. Організаційна структура Львівської єпархії XVIII ст. (1700-1772). Львів: Тріада плюс, 2014. 1168 с.

REFERENCES

1. Tselevych Iu. Istoriia Skytu Maniavskoho vid ioho osnovyny azh do zamknennia (1611–1785). [The History of the Maniava Skete from its foundation to its closure (1611–1785).] Lviv, 1887. [in Ukrainian]
2. Skochylas I. Halytska (Lvivs'ka) ieparkhiia XII–XVIII stolit: orhanizatsiina struktura ta pravovyi status. [The Eparchy of Halych (Lviv) in the 12-18th Centuries: Organizational Structure and Legal Status]. Lviv, 2010. xxiv + 832. [in Ukrainian].
3. Zubrytskyi D. Khronika Stavropigiiskoho bratstva. [The Chronicle of the Stauropagian Brotherhood]. Lviv: Apriori, 2011. 404+4. [in Ukrainian].
4. Zamoiskyi provintsiinyi sobor Ruskoï Uniinoï Tserkvy 1720 r. T. 2, kn. 2 + kn. 3. [The Provincional Council of Zamśc of the Ruthenian Uniate Church 1720 A.D. Vol. 2, Book 2 + Book 3.] Lviv, 680 p. [in Ukrainian].
5. Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia. [Documents of the Roman Pontiffs, Which Illustrate the History of Ukraine]. Rome, 1954. Vol. 2 (1700 – 1953). XII+680. [in Latin].
6. Sobory Lvivskoi ieparkhii XVI–XVIII stolit. [The Councils of The Lviv Eparchy of XVI–XVIII cent.]. Lviv, 2006. cx + 464. [in Ukrainian]
7. Gensiorskii A. Satira na mitropolita Afanasiia Sheptytskogo [A Satire on the Metropolitan Athanasius Sheptytskyi] Iubilieinyi sbornik v pamiat' 350-lietia L'vovskago Stavropigiona. Lviv, 1937. P. 2 – The Anniversary Anthology in Memory of the 350-Year Jubilee of the Lviv Stauropigion. Pp. 38-44. [in Russian].
8. Stots'kyi Ya. Chyn sv. Vasyliia Velykoho: vid Beresteis'koi unii do Dobromyl's'koi reformy. [The Order of st, Basil the Great: From the Union of Berestia to the Reform of Dobromyl']. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizskoho natsionalnoho universytetu. Zaporizhia, 2010. Number XXIX. Pp. 15–19. [in Ukrainian].
9. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 684. Op. 1. Spr. 2039 (Akt obstezhennia Krehivskoho monastyria Afanasiem Sheptytskym 1721 r.) [Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv. Fund 684. Description 1. Case 2039 (Act of inspection of the Krekhiv Monastery by Athanasius Sheptytsky, 1721)] [in Ukrainian].
10. Velykyi Skyt u Karpatah. T. 3. [The Great Skete in ththe Karpathians. Vol. 3]. Ivano-Frankivsk, 2017. 576. [in Ukrainian].
11. Huculak L. D. The Divine Liturgy of St. John Chrysostom in the Kievan Metropolitan province during the period of union with Rome, (1596-1839). Rome, 1990. 420 p.
12. Hovhera V., o. Orhanizatsiina struktura Lvivskoi ieparkhii XVIII st. (1700–1772). [The Organizational Structure of the Eparchy of Lviv in XVIII c.]. Lviv: Triada plus, 2014. 1168. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 01.09.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.10.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

